

УДК 658.1+ 336.274.2

ВПЛИВ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.290818.150.217

Чорненька О. Б., к.е.н.*Українська академія друкарства*

У статті досліджено вплив заборгованості на фінансовий стан суб'єкта господарювання. При дослідженні даного впливу заборгованості охарактеризовано її дебіторську та кредиторську проєкції. Розглянуто вплив дебіторської заборгованості на ліквідність підприємства (визначено рівень ліквідності основних видів дебіторської заборгованості та їх вплив на ліквідність підприємства загалом). Досліджено вплив дебіторської заборгованості на прибутковість та фінансову стійкість суб'єкта господарювання. Обґрунтовано вплив кредиторської заборгованості на фінансову незалежність суб'єкта господарювання та його платоспроможність. Доведено непрямий вплив кредиторської заборгованості на прибутковість функціонування суб'єкта господарювання. Визначено вплив дебіторської та кредиторської заборгованостей на ділову активність. Наявність протермінованої, сумнівної чи безнадійної заборгованостей безперечно негативно відображається на фінансово-майновому стані підприємства загалом та діловій активності зокрема, оскільки гальмує оборотність його ресурсів. Розглянуто позитивні та негативні сторони впливу дебіторської та кредиторської заборгованостей на діяльність підприємства, його фінансово-майновий стан та запропоновано комплекс завдань, виконання яких менеджментом сприятиме досягненню оптимального балансу дебіторської та кредиторської заборгованостей і максимального рівня їхньої оборотності для забезпечення прибуткової діяльності.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, фінансовий стан, суб'єкт господарювання, ліквідність, фінансова стійкість, платоспроможність, прибутковість

UDC 658.1+ 336.274.2

DEBT INFLUENCE ON THE FINANSIAL STATE OF THE BUSINESS ENTITY

DOI 10.30838/ P.ES.2224.290818.150.217

Chornen'ka O., PhD in Economics*Ukrainian Academy of Printing*

The article investigates the effect of debts on the financial condition of the business entity. During the study of this effect of debt, its receivable and payable projections are characterized. The influence of receivables on the liquidity of the enterprise is considered (the level of liquidity of the main types of receivables and their influence on the liquidity of the enterprise as a whole are determined). The effect of receivables on

the profitability and financial stability of the business entity has been investigated. The influence of payable accounts on the financial independence of the business entity and its solvency has been substantiated. The indirect effect of payable accounts on the profitability of the business entity's operation has been proved. The influence of receivables and payables on business activity has been considered. The presence of prolonged, doubtful or hopeless debts negatively reflects on the financial and property status of the company in general and business activity in particular, since it impedes the turnover of its resources. Positive and negative aspects of the impact of receivables and payables on the activity of the enterprise and its financial and property status have been considered, and a set of tasks has been proposed, the management of which will contribute to the achievement of the optimal balance of receivables and payables and the maximum level of their turnover in order to ensure profitable activities.

Keywords: accounts receivable, accounts payable, financial position, business entity, liquidity, financial stability, solvency, profitability

Актуальність проблеми. Заборгованість є об'єктивним економічним явищем, яке виникає в ході господарсько-фінансової діяльності суб'єкта господарювання та його взаємовідносин з контрагентами. Вона є важливим зв'язуючим елементом між ланками фундаментального економічного ланцюжка «Товар – Гроші – Товар». З одного боку, заборгованість стимулює зростання ділової активності за рахунок збільшення оборотності товарно-матеріальних цінностей в економіці, оскільки дає змогу покупцям отримувати ресурси з відтермінуванням їхньої оплати і таким чином не переривати свій виробничо-операційний цикл в умовах недостатності фінансових ресурсів, а продавцям – пришвидшити збут своєї продукції. Проте, з іншого боку, заборгованість передбачає тимчасове вилучення активів з обороту в продавця, що може погіршити його фінансово-майновий стан, зокрема й через відсутність ресурсів для продовження господарської діяльності через їхнє акумулювання у вигляді заборгованості. Таким чином, заборгованість здійснює неоднозначний вплив на діяльність підприємства зокрема та функціонування економіки загалом.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій Результати досліджень у сфері обліку, аналізу та управління заборгованістю суб'єкта господарювання висвітлені у працях багатьох українських та зарубіжних науковців. Зокрема, дану наукову проблему досліджували І.О. Бланк, Є. Брігхем, В. Бек, Р.Брайлі М. Гольцберг, О. Гудзь, В.О. Гуня, Є.В. Кильницька-Дубровська, Н.С. Ільшенко, Г. Кіндрацька, О.Є. Кузьмін, Л.О. Лігоненко, Т.В. Момот, К. Міллер, М.М. Нашкерська,

О.А. Подолянчук, Л.В. Таратута, Л.Черненко, Л.В. Харакоз, Хорн Ван Дж., та багато інших.

Водночас огляд наукових праць провідних вчених показав, що у науковій літературі бракує досліджень щодо впливу заборгованості (дебіторської та кредиторської) та їх видів на фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Метою роботи є дослідження впливу заборгованості та її видів на фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Викладення основного матеріалу дослідження. При дослідженні впливу заборгованості на фінансовий стан суб'єкта господарювання необхідно окремо охарактеризувати її дебіторську та кредиторську проекції.

Дебіторська заборгованість згідно зі стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності вважається активом підприємства. Проте її вплив на діяльність підприємства загалом та його фінансово-майновий стан зокрема може бути різним і залежить від багатьох факторів, а саме від:

- об'єкта впливу;
- виду дебіторської заборгованості;
- макроекономічних умов і тенденцій їхнього розвитку тощо.

Найбільший вплив заборгованість здійснює на таку якісну характеристику активів підприємства як їх ліквідність. Ліквідність активів трактують як «спроможність окремих видів активів підприємства швидко конвертуватися в грошову форму без втрати своєї балансової вартості з метою досягнення необхідного рівня ліквідності підприємства» [3, с. 321], а ліквідність підприємства – «як його спроможність перетворювати свої активи в гроші для здійснення необхідних поточних платежів, своєчасного погашення своїх боргових зобов'язань» [4, с. 312].

Для того, щоб зрозуміти який рівень ліквідності має той чи інший вид дебіторської заборгованості та яким чином він впливає на ліквідність підприємства загалом, необхідно знати в який спосіб (якими активами) та коли така заборгованість може бути погашена. В табл. 1 наведена характеристика ліквідності основних видів дебіторської заборгованості та їх вплив на ліквідність підприємства загалом.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги виникає в результаті їхньої реалізації з відтермінуванням платежу. Така заборгованість має вищий рівень ліквідності ніж ті товарно-матеріальні

Таблиця 1 – Характеристика ліквідності окремих видів дебіторської заборгованості підприємства

Вид дебіторської заборгованості	Активи, якими заплановане погашення заборгованості	Термін погашення заборгованості	Рівень ліквідності заборгованості	Вплив заборгованості на рівень ліквідності підприємства
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Грошові кошти	Згідно з умовами договірних відносин, проте, як правило, в межах нормального операційного циклу	Високий	Позитивний
Дебіторська заборгованість за виплатами працівникам	В рахунок виконання в майбутньому трудових обов'язків	Переважно в межах одного календарного місяця, або до закінчення дії трудового договору	Низький	Нейтральний
Дебіторська заборгованість за податками	В рахунок майбутніх податкових платежів	Від одного до кількох звітних періодів	Низький	Негативний
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	Товарно-матеріальні цінності, роботи, послуги	Згідно з умовами договірних відносин, проте, як правило, в межах нормального операційного циклу	Низький	Негативний
Дебіторська заборгованість за векселями	Грошові кошти	Відповідно до терміну погашення, зазначеному на векселі. Термін погашення цього виду заборгованості можна скоротити за умови продажу векселя, його обліку в банку тощо	Високий	Позитивний
Довготермінова дебіторська заборгованість	Грошові кошти чи інші активи	Не раніше як через дванадцять календарних місяців	Низький	Негативний
Протермінована (сумнівна) дебіторська заборгованість	Грошові кошти чи інші активи	Термін погашення вже минув	Низький	Негативний
Безнадійна дебіторська заборгованість	Підприємство вже не очікує отримати в погашення заборгованості будь-які активи		не розглядається як актив	Негативний

Джерело: розроблено автором за [2,3,4,7,9]

цінності, внаслідок реалізації яких вона виникла, а тому позитивно впливає на ліквідність підприємства.

Дебіторська заборгованість за виплатами працівникам виникає, як правило, у зв'язку з авансовою виплатою заробітної плати. Ця заборгованість переважно погашається в рахунок робіт, які працівники виконують в наступному звітному періоді.

І хоча отримання грошових коштів за такою заборгованістю і не планується, що свідчить про низький рівень її ліквідності, проте вона зумовлює економію грошових виплат в майбутньому. Тому характер впливу цього виду заборгованості на ліквідність підприємства загалом, на нашу думку, є нейтральним.

Дебіторська заборгованість за податками виникає в результаті їхньої переплати підприємством у звітному чи попередніх податкових періодах або здійснення певних специфічних операцій (наприклад, експорту продукції, що обкладається нульовою ставкою з ПДВ). Таким чином, ліквідність дебіторської заборгованості за податками є низькою, а вплив її на ліквідність підприємства – негативним.

Дебіторська заборгованість за виданими авансами пов'язана зі здійсненням передоплати постачальникам товарів, робіт, послуг чи інших активів. Погашення такої заборгованості відбувається не грошовими коштами, а через отримання відповідних активів, за які кошти вже були оплачені. Тому рівень ліквідності заборгованості такого виду є низьким, і на ліквідність підприємства загалом вона впливає негативно, оскільки передбачає заміну більш ліквідних активів менш ліквідними.

Дебіторська заборгованість за векселями виникає внаслідок отримання підприємством оплати реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) векселем чи безпосереднього придбання векселя. Враховуючи те, що вексель є фінансовим активом і може бути проданий чи переданий іншому суб'єкту підприємництва шляхом здійснення відповідного передавального запису – індосаменту, а також облікований в банку, то рівень ліквідності дебіторської заборгованості за векселями є високим, а її вплив на ліквідність підприємства – позитивним.

Довготермінова дебіторська заборгованість як правило не виникає в ході нормального операційного циклу, а її погашення очікується не раніше як за дванадцять календарних місяців, тому рівень ліквідності такої

заборгованості є низьким, а вплив на ліквідність підприємства – негативним.

Протермінована (сумнівна) дебіторська заборгованість є негативним явищем в діяльності підприємства. Оскільки нормативний термін погашення заборгованості такого виду вже минув, то рівень її ліквідності є дуже низьким, а вплив на ліквідність підприємства – негативним. Якщо ж дебіторська заборгованість переведена в статус безнадійної, то це означає, що підприємство вже не очікує її погашення, сама заборгованість не визнається активом і повинна бути списана з балансу, що безперечно негативно впливає на фінансово-майновий стан підприємства.

Варто зауважити, що на рівень ліквідності заборгованості впливає не лише її вид, але й загальний економічний стан в державі: за умов інфляції реальна вартість монетарної дебіторської заборгованості знижується, що, безумовно, негативно впливає як на рівень її ліквідності, так і на фінансово-майновий стан підприємства загалом, тоді як немонетарна дебіторська заборгованість дає змогу зафіксувати вартість придбання ресурсів і таким чином частково усунути негативний вплив інфляції.

В умовах фінансово-економічної кризи та стагнаційної фази розвитку економіки існують високі ризики погіршення фінансової дисципліни в суб'єктів господарювання, що може призвести до ефекту ланцюгової реакції кризи неплатежів та відбитися на платіжному стані економіки загалом. За таких умов підвищується імовірність виникнення протермінованої заборгованості та зниження ліквідності підприємства. Проте заходи, спрямовані на зменшення суми заборгованості, не завжди будуть ефективними та можуть призвести до ще більшого зниження ділової активності.

На прибутковість функціонування підприємства дебіторська заборгованість безпосереднього впливу практично не має, за винятком безнадійної заборгованості, яка списується з балансу підприємства на зменшення фінансового результату його діяльності, а отже безпосередньо зменшує його прибутки чи збільшує збитки. Проте істотним є непрямий вплив дебіторської заборгованості на прибутковість, через інші аспекти ефективності фінансово-господарської діяльності, зокрема через ділову активність, зростання якої пришвидшує оборотність активів підприємства, що переважно позитивно впливає на фінансові результати.

Переважна частина дебіторської заборгованості підприємства, як правило, належить до його оборотних активів. Тому її виникнення чи погашення супроводжується зміною структури оборотних активів, зокрема, збільшується або зменшується сума грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей тощо. На загальний розподіл структури активів підприємства (оборотні та необоротні) виникнення та погашення дебіторської заборгованості впливу практично не має. Таким чином можна стверджувати, що дебіторська заборгованість не впливає на фінансову стійкість суб'єкта господарювання та маневреність його капіталу.

Кредиторська заборгованість належить до зобов'язань підприємства, які є джерелом формування його майна. Як і дебіторська, кредиторська заборгованість також по-різному впливає на діяльність підприємства та його фінансово-майновий стан, зокрема на фінансову стійкість, платоспроможність, ділову активність та прибутковість тощо.

Фінансова стійкість підприємства – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх пасивів і активів у внутрішньому й зовнішньому середовищах, які постійно змінюються, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість [5, с. 136]. Вона досягається при стабільному перевищенні доходів над витратами, вільному маневруванні грошовими коштами та стійкому економічному зростанні [2].

На фінансову стійкість підприємства впливає чимало зовнішніх і внутрішніх факторів. Одним із внутрішніх факторів фінансової стійкості є величина та структура залученого капіталу підприємства, вагомою складовою якого є кредиторська заборгованість.

Значний вплив кредиторська заборгованість має на формування стійкості капіталу, яка відображає незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Безперечно, кредиторська заборгованість є хорошим засобом тимчасового залучення капіталу на безкоштовних засадах, проте збільшення її величини свідчить про зростання фінансових ризиків для самого підприємства, його інвесторів, акціонерів тощо. Тому зростання величини кредиторської заборгованості неоднаково трактується з позиції менеджменту та з позиції власників, інвесторів, акціонерів, кредиторів.

В переважній більшості навчальних і наукових праць з фінансового аналізу вітчизняних вчених стверджується, що підприємство вважається фінансово незалежним від зовнішніх джерел фінансування, якщо величина його власного капіталу перевищує величину залученого капіталу. Така позиція може бути зумовлена як нормативами імперативних документів (наприклад положеннями Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14), так і відносно високою вартістю залучення фінансових ресурсів, проте вона не є однозначною. Позиція іноземних науковців є лояльнішою, зокрема, Бетге Й. у своїй праці [1, с. 8] стверджує, що частка власного капіталу для німецьких підприємств в середньому становить 20%.

Таким чином, величина кредиторської заборгованості істотним чином впливає на фінансову незалежність підприємства. Проте не менш важливим є її вплив на ресурсну стійкість підприємства, яка зокрема відображає рівень його співпраці з контрагентами матеріально-технічного забезпечення. Порушення платіжної дисципліни в розрахунках з постачальниками (наявність протермінованої кредиторської заборгованості) може зумовити зрив поставок сировини та зупинку процесу виробництва.

Платоспроможність підприємства трактують як його «здатність вчасно і повністю сплачувати за своїми зобов'язаннями, які випливають із торговельних, кредитних чи інших операцій грошового характеру» [3, с. 435]. Кредиторська заборгованість як один з видів зобов'язань безумовно впливає на платоспроможність підприємства, проте визначальними в цьому впливі є не величина чи структура заборгованості, а їхнє співвідношення з вартістю та структурою відповідних груп активів, за рахунок яких така заборгованість може бути погашена.

Для аналізу платоспроможності суб'єкта господарювання його пасиви групують за термінами погашення, а активи – за рівнем ліквідності, з наступним зіставленням відповідних груп активів і пасивів. При цьому, кредиторську заборгованість за товари (роботи, послуги), за виплатами працівникам, за податками, з соціального страхування, що належить до найбільш термінових пасивів, порівнюють з найліквіднішими активами – грошовими коштами, поточними фінансовими інвестиціями, векселями

(оцінюють моментну платоспроможність – здатність підприємства негайно розрахуватись за своїми найбільш терміновими зобов'язаннями), а довготермінову кредиторську заборгованість в складі довготермінових зобов'язань – з активами, які повільно реалізуються – запасами, іншими оборотними активами тощо (оцінюють перспективну платоспроможність, як потенційну можливість підприємства в майбутньому розрахуватись за своїми зобов'язаннями) (рис. 1.) [4, 5, 6, 7].

Варто звернути увагу на те, що немонетарна кредиторська заборгованість, наприклад, за отриманими авансами, на платоспроможність підприємства не впливає, оскільки має бути погашена за рахунок поставки відповідних товарно-матеріальних цінностей, робіт чи послуг.

*Рис. 1. Кредиторська заборгованість в системі показників оцінювання платоспроможності підприємства
Джерело: розроблено автором за [4, 5, 6, 7]*

На прибутковість функціонування підприємства кредиторська заборгованість, як і дебіторська, безпосереднього впливу практично не має, за винятком заборгованості, за якою минув термін позовної давності та яка може бути списана з балансу підприємства на збільшення фінансового результату його діяльності, тобто в прибутки. Проте істотним може бути непрямий вплив кредиторської заборгованості на прибутковість, зокрема, виникнення протермінованої заборгованості (особливо щодо заборгованості за податками чи з соціального страхування) може зумовлювати нарахування підприємству фінансових штрафних санкцій. Крім того, певні види кредиторської заборгованості

можуть бути платними для суб'єкта господарювання, тобто передбачати нарахування відсоткових платежів за весь чи частину терміну їхнього непогашення.

Кредиторська заборгованість, як наслідок відтермінування оплати придбаних підприємством ресурсів, як правило, позитивно впливає на зростання його ділової активності, проте за умови, що така заборгованість характеризується високими темпами оборотності та нетривалими періодами обороту. Об'єктивно оцінити вплив кредиторської заборгованості на ділову активність підприємства можливо лише в комплексі, з урахуванням величини та якості його дебіторської заборгованості. Про нормальний розвиток ділової активності суб'єкта господарювання свідчать врівноваженість його дебіторської та кредиторської заборгованостей, рівнів їхньої оборотності та темпів зростання.

Надзвичайно вагомий вплив на ділову активність підприємства здійснює якісна характеристика та структура його заборгованості, як дебіторської, так і кредиторської. Наявність у їхньому складі протермінованої, сумнівної чи безнадійної заборгованостей безперечно негативно відображається на фінансово-майновому стані підприємства загалом та діловій активності зокрема, оскільки гальмує оборотність його ресурсів.

Не менш важливим є вплив заборгованості підприємства на таку визначальну характеристику його фінансово-майнового стану та результатів функціонування, як фінансовий цикл, який відображає середню тривалість періоду між виплатою грошових коштів у зв'язку зі здійсненням операційної діяльності (оплата постачальникам за придбані матеріали тощо) та їх надходженням як результату цієї діяльності (отримання коштів від покупців за реалізовану їм продукцію) [6]. Його тривалість визначається не лише виробничо-технологічними особливостями операційної діяльності підприємства, але й тривалістю обороту дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Отже, заборгованість здійснює як негативний, так і позитивний вплив на діяльність підприємства та його фінансово-майновий стан. Тому при здійсненні господарської діяльності підприємства його менеджмент не повинен її уникати (тим більше, що це неможливо), а звести її величину до оптимального рівня, який визначається особливостями середовища

функціонування підприємства, його фінансово-майновим станом та стратегією подальшого розвитку, а також досягнення балансу дебіторської та кредиторської заборгованостей і максимального рівня їхньої оборотності для забезпечення прибуткової діяльності підприємства.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання менеджментом підприємства таких завдань:

- сприяння зростанню обсягів реалізації;
- підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства;
- задоволення потреб матеріально-технічного забезпечення діяльності підприємства в умовах дефіциту оборотних коштів;
- забезпечення своєчасного погашення заборгованості;
- мінімізація фінансових ризиків підприємства;
- мінімізація втрат прибутку через вилучення з обороту коштів, акумульованих в дебіторській заборгованості;
- мінімізація втрат від інфляційних процесів;
- забезпечення балансу дебіторської та кредиторської заборгованостей, нормальних рівнів їхньої оборотності тощо [8].

Висновки. Заборгованість значним чином впливає на фінансово-майновий стан підприємства, особливо на формування та використання його фінансових ресурсів, грошові потоки, оскільки є передумовою чи наслідком розрахункових відносин підприємства зі своїми контрагентами. Виникнення дебіторської заборгованості призводить до часткового вилучення оборотних засобів підприємства (а в деяких випадках – при сплаті авансу – безпосередньо коштів), що може зумовити їхню недостачу для подальшого ведення операційної діяльності – придбанні матеріальних ресурсів, виплати заробітної плати, сплати податків та здійснення інших обов'язкових платежів. В такому разі продовження операційної діяльності неможливе без виникнення кредиторської заборгованості – перед постачальниками за отримані товарно-матеріальні цінності (роботи, послуги), працівниками, бюджетом тощо. З іншого боку, основним джерелом погашення операційної кредиторської заборгованості (за умови відсутності достатнього обсягу грошових коштів) є монетарна дебіторська заборгованість, ліквідація якої дає змогу вивільнити оборотні кошти для подальшого ведення господарської діяльності.

Таким чином, плануючи грошові потоки підприємства, менеджменту неодмінно необхідно враховувати залишки дебіторської та кредиторської

заборгованості, їхню оборотність та способи погашення. Порушення балансу дебіторської та кредиторської заборгованостей призведе до зміни тривалості фінансового циклу, що зумовить або вивільнення оборотних коштів, або їхню нестачу, яка потребуватиме додаткового залучення фінансових ресурсів у формі кредитів чи власного капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бетге Й. Балансоведение / Йорг Бетге; пер. с нем.: Научн. редактор В.Д. Новодворский. – М.: Изд-во “Бухгалтерский учет”, 2000. – 454с.
2. Економічний аналіз: підручник [для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / [С.З. Мошенський, О.В. Олійник та ін.]: за ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Житомир: ПП “Рута”, 2007. – 704с.
3. Загородній А.Г. Облік і аудит: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин, Л.М. Пилипенко. – 2-ге вид., доопр. та доп. – Львів: Видавництво Львівської політехніки; ПП. НВФ «Біарп», 2012. – 632 с
4. Кіндрацька Г.І. Аналіз господарської діяльності: навч. посібник / Г.І.Кіндрацька, А.Г. Загородній, Ю.І. Кулиняк. – Львів: ЗУКЦ, 2017. – 310 с.
5. Лучко М.Р.Фінансовий аналіз. Навчальний посібник / М. Р. Лучко, С. М. Жукевич, А. І. Фаріон – Тернопіль:, ТНЕУ, – 2016 – 304 с.
6. Пилипенко Л.М. Фінансовий аналіз: Конспект лекцій / Л.М. Пилипенко [Електронний ресурс] – Код доступу: <http://www.vns.lp.edu.ua>.
7. Сіменко І.В. Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник / І. В. Сіменко. - Київ : ЦУЛ, 2016. – 384 с.
8. Чорненька О.Б. Управління заборгованістю як фактор забезпечення економічної безпеки підприємства / О.Б. Чорненька // Наукові записки : наук. техн.. зб. – Львів: УАД. – 2017. – Вип. № 1(54). – С. 170-178.
9. Школьник І.О. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / І. О. Школьник. - Київ : ЦУЛ, 2016. - 368 с.